

УДК 811.161.2'282.2(477.44)

Марина Ткачук (м. Київ)

ТЕМАТИЧНИЙ СЛОВНИК ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКИ ПОДІЛЬСЬКОГО ГОВОРУ

І.В. Гороф'янюк. «Ботанічна лексика центральноподільських говірок: Матеріали до Лексичного атласу української мови». — Вінниця, 2012. — 304 с.

Лінгвістика як наука, що істотно залежить від емпіричної бази, потребує для дослідження надійних і належних за повнотою джерел — насамперед живого народного слова в усіх виявах його семантичної палітри та просторових варіантів. Одним зі складників такої емпіричної бази є регіональні тематичні словники, які репрезентують фрагмент лексико-семантичної системи з проекцією на можливість картографування такого матеріалу; це своєрідне поєднання словника й атласу в українському мовознавстві започаткував М.В. Никончук, досвід якого продовжили І.В. Сабадош, В.М. Мойсієнко, В.М. Куриленко, Т.П. Терновська, В.Л. Конобродська та ін. До таких праць належить і рецензована робота І.В. Гороф'янюк «Ботанічна лексика центральноподільських говірок: Матеріали до Лексичного атласу української мови» (Вінниця, 2012), яка продовжує традицію української діалектної лексикографії.

Книга відбиває флорономіацію говірок Центрального Поділля. Діалектний матеріал, укладений за принципом тематичного діалектного словника, зібраний авторкою за спеціальною програмою для дослідження ботанічної лексики, розробленою науковим співробітником Інституту української мови НАН України О.А. Малахівською. З одного боку, це дає змогу докладніше охопити окреслений сегмент лексико-семантичної системи порівняно з відповідними розділами «Програми для збирання матеріалів до *Лексичного атласу української мови*» Й.О. Дзендзелівського, з другого — готує зіставну базу для наступних досліджень флорономіації в загальноукраїнському контексті,

© М.М. ТКАЧУК, 2012

адже за цією програмою вже обстежено східнополіські, українські чорнобильські, південнобесарабські говірки¹.

Рецензоване дослідження повно охоплює тематичну групу рослинної лексики, репрезентуючи відповідні лексико-семантичні підгрупи в окремих частинах книги, зокрема назви сільськогосподарських рослин, плодових і ягідних рослин, дикорослих дерев і кущів, грибів, дикорослих трав і декоративних квітів, а в їхніх межах — окремі парадигми: як родові/видові назви самих рослин, так і лексеми на позначення їх частин, назв місця, де ростуть відповідні рослини, етапів їх зростання та виробів із рослинної сировини. Такий поділ матеріалу дає чітке уявлення про структурну організацію цього фрагмента лексико-семантичної системи, мотиваційні зв'язки між окремими сегментами семантичного поля «Рослини» та водночас вирізняє роботу І.В. Горюф'янюк з-поміж інших, побудованих за тематичним принципом словників². У працю логічно введено підрозділ про гриби, що відповідає народним уявленням про світ флори.

Кожна словникова стаття побудована за семасіологічним принципом — від значення до слова — із зазначенням локалізації кожного номена, напр.: 'анемона жовтцева, *Anemonoides ranunculoides* L.: *первоц'віт, раст, остечник, осокорики, жабл'ачки, морозник, сл'іпаки, сл'іпота, кур'ача сл'іпота, жоу'тен'к'і кв'іточки, л'ісов'і жоу'тен'к'і кв'іточки* (стор. 149). Як показує матеріал, окремі денотати мають понад 200 лексичних і формальних варіантів (напр., семема 'сорти яблук'), що, з одного боку, свідчить про значний номінативний потенціал ботанічної лексики, а з іншого — характеризує широту представленого матеріалу (понад 5500 номінативних одиниць без фонетичних та акцентних варіантів). Задля виявлення лексико-семантичної варіативності деяких назв у роботу введено словникові статті, які репрезентують флоронімени за принципом «від слова до значення», напр.: значення *бабка* (охоплює 24 семми — с. 132–133), значення *квітка* (охоплює 23 семми — с. 145–146), значення *ліска* (охоплює 9 семем — с. 113) тощо.

Вийшовши за традиційні лексикографічні береги, авторка задля розкриття мотиваційних особливостей поданих назв у деяких випад-

¹ Архів ботанічної лексики східнополіських говірок О.А. Малахівської, зберігається в автора; *Поїстогова М.В.* Номінаційні процеси у ботанічній лексиці східнополіських говірок : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова”. — К., 2005. — 23 с.; *Ткачук М.М.* Ботанічна лексика говірок Чорнобильської зони : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова”. — К., 2011 — 20 с.; Архів ботанічної лексики українських говірок межиріччя Дністра і Дунаю О.А. Дакі, зберігається в автора.

² Напр., у «Поліській лексиці народної медицини та лікувальної магії» (упоряд.: М.В. Никончук, О.М. Никончук, В.М. Мойсієнко; Житомир, 2001) в одному мікротематичному розділі подано назви хвороби, назви суб'єкта — її носія та процесуальні назви; В.М. Бережнюк об'єднує в одну парадигму назви суб'єкта-виконавця дії, назви сировини, локативні назви, процесуальні назви (*Бережнюк В.* Лексика східнополіських гончарів // Український діалектологічний збірник: Кн. 3. Пам'яті Тетяни Назарової / [упоряд., ред., передм. П.Ю. Гриценка]. — К. : Довіра, 1997. — С. 459–468) тощо.

ках наводить коментарі інформантів; такі мікротексти несуть додаткову інформацію не лише про мотивацію назви, а й розкривають особливості семантики, функціонально-стилістичні характеристики, напр.: *їа зробила в'їника зам'їтати // кажут / не мети / не мона / бо це Боже з'їл'а // ї н'ому захоувалас' Божа Мат'їр з Ісусом Христом / с'в'ат'ат його // так колис' казали / шоб не робити в'їника //* (с. 166–168). Інформативно працю збагачують фразеологізми, які мають у своїй структурі фітономени, прислів'я, приказки, прикмети, пов'язані з рослинами: *с'їте ойїрки на Доїгого Івана / таї будут дуже добрі ойїрки квасити //* (с. 35), *захопити со'бі з'їл'а* 'невдало вийти заміж' (с. 143), *блекота блекотойу* 'про щось нехороше, неякісне' (с. 161); ремарки про функціональне навантаження лексеми в говірці (*заст.*, *рїдк.*), конотацію (*жарт.*, *зневаж.*).

Цінною для лінгвогеографічної інтерпретації є значна деталізація обстеженої мережі: охоплено 94 н. п. Вінницької обл., що представляють центральноподільські говірки.

Досягненням авторки вважаємо спробу експлікувати подану за тематичним принципом лексику на картах, що дозволило на матеріалі флорономіації удокладнити ареальні характеристики говірок на різних мовних рівнях. У книзі вміщено карти презентованого матеріалу. Частину з них дібрано так, щоб читач міг зіставити інформацію з відповідними картами «Атласу української мови»³ та «Атласу ботанічної лексики української мови» І.В. Сабадоша⁴. На картах відбито характерні риси подільського говору, зокрема фонетичні (Карта 2. Фонетичні варіанти лексеми *овес* (Овес посівний, *Avena sativa* L.), Карта 9. Фонетичні варіанти лексеми *часник* (Часник городній, *Allium sativum* L.); словотвірні (Карта 15. Словотвірні варіанти лексеми *кабачки* (Гарбуз звичайний, *Cucurbita pepo* L.), Карта 37. Словотвірні варіанти лексеми *щириця* (Щириця звичайна, *Amaranthus retroflexus* L.); більшість карт репрезентують лексичне різноманіття ботанічної лексики центральноподільських говірок.

Специфікою представлення інформації є те, що авторка подає карти у відповідних тематичних частинах словника, в такий спосіб ілюструючи лексикографічні статті. Це сприяє тематичній єдності матеріалу, репрезентованого лексикографічно та картографічно, хоча дещо ускладнює користування картами як цілісною лінгвогеографічною працею. Повнота зібраного І.В. Гороф'янюк матеріалу уможливорює ширше картографічне представлення фітономенів центральноподільських говірок; зазначене спонукає до публікування в майбутньому цілісного тематичного атласу цих говірок.

Дослідження супроводжує індекс номінативних одиниць із зазначенням сторінки та, за наявності, номера карти, де вміщено інформа-

³ Атлас української мови : [в 3-х т.]. — К. : Наук. думка, 1984 — 2001.

⁴ Сабадош І.В. Атлас ботанічної лексики української мови / І.В. Сабадош. — Ужгород : Ужгородський державний університет, 1999. — 104 с.

Тематичний словник як джерело вивчення лексики подільського говору (рецензія)

цію про слово, що сприяє користуванню працею, а також реєстр карт та список респондентів.

Надійність і докладність представленого матеріалу, його логічний виклад та структурування засвідчують високу цінність праці, яка, удосконалюючи лексичний матеріал для широкого загалу, розширює емпіричну базу вивчення подільського говору, зокрема флорономіації в загальноукраїнському та загальнослов'янському контекстах. Праця може бути використана в суміжних мовознавчих галузях — історії мови, етимології, лексикології, під час дослідження фонетики, словотвору, меншою мірою — граматики й акцентології української мови. Тематичний атлас ботанічної лексики центральноподільських говірок, який, ми певні, буде укладений авторкою на основі опублікованих матеріалів до *Лексичного атласу української мови*, дасть докладнішу інформацію про географію багатьох мовних явищ та про внутрішньодіалектне членування подільського говору.

Тож уважаємо, що українська діалектологія поповнилася ще однією важливою і вартісною працею.

Tkachuk Maryna (Kyiv)

THE THEMATIC VOCABULARY AS A RESEARCH SOURCE OF THE PODILLIA DIALECT'S LEXIS

Book review on: *I.V. Horophyaniuk. Botanichna lexyka tsentral'nopodil'skykh hovirok: Materialy do Lexychnoho atlasu ukrayins'koyi movy. — Vinnytsya, 2012. — 304 p. (I.V. Horof'yanuk. «Ботанічна лексика центральноподільських говірок: Матеріали до Лексичного атласу української мови». — Вінниця, 2012. — 304 с.)*

Мовна мозаїка

ЧЕКАЙТЕ В ПРИЙМАЛЬНІ

На кімнатах, де приймають відвідувачів, де відвідувачі чекають, щоб їх прийняли, донедавна були вивіски **ПРИЙОМНА** або **ПРИЙМАЛЬНА**. Їх замінили вивіскою **ПРИЙМАЛЬНЯ**, бо вона відповідає моделі творення назв кімнат за призначенням для чого-небудь, пор.: *вітальня, спальня, їдальня* та ін. А от уживають цю назву іноді неправильно, бо відмінюють її як прикметник *приймальна*, а саме: *сидіти в приймальній, зайти до приймальної, вийти з приймальної*. В українській мові слово **ПРИЙМАЛЬНЯ** потрібно відмінювати як іменник першої відміни м'якої групи, пор.: Р. в. *приймальні*, Д. в. *приймальні*, З. в. *приймальною*, О. в. *приймальною*, М. в. (у, по) *приймальні*. Отже, правильно вживати *зайти до приймальні, вийти з приймальні, бачу приймальною, чекати в приймальні*.

Катерина Городенська